ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 343.01

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОГРАМ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДЯ ТА ОСНОВ ДОГОВІРНОГО ПРАВА

О. А. Алексєйчук
студентка 5-го курсу, група ПР-52, навчально-науковий інститут права
Науковий керівник – к.філос.н., доцент кафедри Ю. І. Мельничук

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

В статті порівнюються відновне правосуддя з договірним правом на основі їх фундаментальних засад діяльності для визначення спільних та відмінних ознак між ними.
Ключові слова: відновне правосуддя, медіація, договірне право, договір, свобода, добровільність, покарання, справедливість, конфіденційність, договірні зобов'язання.

В статье сравниваются восстановительное правосудие с договорным правом на основе их фундаментальных принципов деятельности для определения общих и отличительных особенностей между ними.
Ключевые слова: восстановительное правосудие, медиация, договорное право, договор, свобода, добровольность, наказание, справедливость, конфиденциальность, договорные обязательства.

The article compares restorative justice and contact law based on the fundamental principles of their activity to determine their common and uncommon features.
Keywords: restorative justice, mediation, freedom, voluntariness, punishment, justice, privacy, contractual obligations.

Ключовим елементом демократизації української держави та її остаточної інтеграції в європейську спільноту є подальше впровадження у вітчизняну систему права загальноприйнятих та визнаних світом міжнародних стандартів. Враховуючи теперішнє становище судової системи, а саме: велику кількість справ у галузі кримінального права, затягування судових процесів, робоче навантаження на суддів, подекуди корумпованість судових органів та недовіра до них з боку населення, постає потреба у пошуках та запозиченні альтернативних методів вирішення кримінальних справ.

Науково-теоретичним підґрунтям об'єкту дослідження стали наукові праці вчених у галузі договірного права та відновного правосуддя : В. В. Землянської, Г. О. Огренчука, О. Г. Кульчія.

Зазначена тема є актуальною, адже порівняльно-правові дослідження у сфері відновного правосуддя дозволяють оцінити його ефективність на теренах української держави, прослідкувати взаємозв'язок з іншими галузями права, зокрема з договірним як елементом цивільного процесу, без якого в Україні неможливе врегулювання зобов'язальних правовідносин, що виникають на завершальному етапі відновного процесу.

Метою статті є компаративний аналіз базових принципів функціонування відновного правосуддя та договірного права для визначення їх спільних та відмінних ознак.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- порівняти основоположні принципи відновного правосуддя та договірного права;
- визначити спільні та відмінні риси відновних та договірних відносин;
- проаналізувати види договорів, які застосовуються в процесі медіації.

Кожна з правових галузей базується на певних засадах, які визначають її основні напрями діяльності у суспільстві. Відновне правосуддя та договірне право як частково взаємопов'язані галузі не є виключенням. Відтак, фундаментальну основу відновного процесу становлять принципи відповідальності правопорушника за свої дії, реінтеграція жертви та злочинця у суспільство, запобігання повторному вчинення злочину, добровільна участь, конфіденційність відновної процедури та нейтральність посередника.

Договірне право у свою чергу ґрунтується на свободі договору, диспозитивності, співробітництві, справедливості, добросовісності та розумності, обов'язковості та належності виконання договірних зобов'язань, а також , в окремих випадках на принципі судового адекватного застосування договірних і законних санкцій до порушника договірного зобов'язання.

На основі вище наведених принципів, які становлять собою фундаментальні ідеї обох галузей можна здійснити їх порівняння. Для початку розглянемо спільні риси, які характерні для відновного та договірного процесів.

Для відновного правосуддя та договірного права характерною ознакою є «свобода» у формі вільного волевиявлення учасників правових відносин. Її основи закладено у принципах свободи договору та добровільної участі. Принцип свободи договору у договірному праві у повному обсязі використовується і у відновному правосудді. Відтак, медіація як одна з альтернатив, на стадії завершення передбачає укладання договору, яке може відбутися лише з волі осіб, котрі є її учасниками. Примусово укласти договір неможливо. Якщо говорити про договірний процес, то він починається саме з укладання сторонами того чи іншого виду договору, яке можливе також лише на основі вільного волевиявлення осіб. Про це йде мова і в Конституції України, згідно з якою ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законом [1; 19].

Важливого значення набуває той факт, що учасники медіаційного та договірного процесів можуть відмовлятися від участі у ньому. Ніхто не має права примусити особу вступити до медіаційних чи договірних відносин [4].

Наступний принцип – це конфіденційність, який властивий як для відновного правосуддя так і для договірного права. У першому випадку він означає зобов'язання сторін медіаційного процесу не розповсюджувати будь-яку інформацію, що стосується учасників конфлікту без їх згоди.

Конфіденційність закладено не тільки у законодавстві, а в першу чергу в правилах людської моралі, тому її обов'язково варто дотримуватися, адже вона породжується невід'ємним природним правом людини на приватність та недоторканість, що тісно пов'язане з людською гідністю як такою.

Усі без виключення галузі права базуються на принципі справедливості. В одних, він чітко формалізується, а в других входить в основу інших принципів як базовий елемент. Саме це ми і можемо чітко спостерігати у нашому випадку.

Згідно з ч. 3 ст. 509 Цивільного кодексу зобов'язання має ґрунтуватися на засадах справедливості, розумності та добросовісності [2], адже саме за допомогою справедливості може бути досягнута юридична рівність учасників цивільного обороту. Юридична рівність передбачає таке становище учасників, коли воля одного з них не залежить від волі іншого, оскільки самі учасники самостійні у прийнятті тих чи інших рішень [2]. Для досягнення такої рівності необхідно, щоб кожен учасник цивільних правовідносин діяв добросовісно та розумно. Варто зазначити, що справедливість також полягає у призначенні покарання, яке

обов'язково наступає у разі невиконання умов договору його учасниками.

Що ж до відновного правосуддя, то справедливість є основою принципу взаємовідповідальності. Так, усвідомлення винною особою наслідків власної поведінки розкаяння та готовність відповісти за свої вчинки буде справедливим покаранням, яке досягається у результаті відновної процедури. Юридична кара буває не завжди об'єктивною щодо учасників судового процесу, а медіація намагається досягти чесного та справедливого результату. Співпраця є наступним спільним елементом відновних та договірних відносин. У відновному правосудді злочинець та жертва намагаються співпрацювати для того, аби примиритися та досягти взаємної згоди щодо відшкодування завданої моральної чи матеріальної шкоди. А у договірному праві, сторони співпрацюють між собою на основі умов, що чітко встановлені договором. Для договірного та відновного процесів характерний факт укладання договору, який породжує певні зобов'язання, що з нього випливають. У відновному правосудді у разі примирення сторін передбачено покладення на правопорушника певних обов'язків щодо жертви, але вони не мають примусового характеру, адже розраховані на совісність та чесність правопорушника, його бажання залагодити провину.

Тепер розглянемо відмінності, що існують між цими двома галузями. Серед відмінних рис, що відрізняють відновне правосуддя та договірне право варто виділити одну з найголовніших, що визначає суть покарання. У відновному процесі покарання розглядається лише в плані моральному, проте існують винятки, що стосуються тяжких та особливо тяжких кримінальних злочинів, коли злочинець несе юридичну відповідальність, незалежно від обставин примирення. В загальному ж, правопорушник повинен усвідомлювати наслідки своїх дій, розкаятися у скоєному та відшкодувати завдані збитки. Це і становить собою так зване покарання та виступає метою відновного правосуддя.

Договірне право не ставить за мету покарати правопорушника, ні в моральному, ні в юридичному значенні. Адже його суть полягає у досягненні правового результату, що призведе до виникнення, зміни чи припинення прав та обов'язків. Покарання як захід примусу, що здійснюється від імені держави, за вироком суду може застосовуватись до особи тільки у випадку порушення нею договірних зобов'язань. Такий громадянин несе юридичну відповідальність у різних її варіаціях, що в основному відображається в санкціях, наприклад таких як: відшкодування збитків, штрафні санкції та ін. У такому випадку кара буде напряму залежати від міри вчиненого правопорушення. З цього випливає принцип договірного права – судового адекватного застосування договірних та законних санкцій до порушника договірного зобов'язання, який полягає у справедливому та законному встановленні покарання і покладається на адекватний розсуд судових органів. Ще однією рисою, що потребує порівняння є запобігання повторному вчиненню правопорушення. Цей принцип відновного правосуддя може бути використаний у договірному праві. Адже як і відновний процес договірне право має на меті у випадку його порушення запобігати повторному вчиненню неправомірних дій щодо виконання договірних зобов'язань. Відмінність між ними полягає у способах, що використовуються для запобігання вчиненню повторного правопорушення.

Так, у відновному процесі – це комплексний набір психологічних засобів виховання, що розробляється провідними експертами у галузі відновного правосуддя та самими медіаторами і спрямовані на покращення психологічного стану як правопорушника так і жертви.

У договірному праві це сам факт судового покарання, тобто засудження особи за невиконання або порушення нею договірних зобов'язань. Особа у такому випадку поставлена в умови, які значною мірою перешкоджають або повністю позбавляють можливості повторно вчинити схожі за цивільно-правовою природою злочини. Після порівняння базових засад обох галузей, можна перейти до самого поняття договору у відновному правосудді, який і дозволяє стверджувати про те, що обидві галузі дійсно пов'язані між собою.

Аналіз юридичної літератури та зарубіжного законодавства дозволяє стверджувати, що під договором про медіацію фактично мається на увазі, в залежності від позиції автора, один з двох окремих договорів з різним змістом та суб'єктним складом. Першим з них є договір між сторонами про звернення до медіації для вирішення спору (договір між сторонами спору про досягнуту ними згоду на проведення медіації). Другим – договір про проведення медіації, що укладається між сторонами спору та медіатором [6].

Договір між сторонами спору про досягнуту ними згоду на проведення медіації може укладатись як самостійний договір або мати вигляд медіаційного застереження до іншого договору, з реалізацією якого пов'язане саме виникнення конфлікту. Такий договір укладається як до, так і після виникнення спору.

Другим видом договору, який є підставою проведення самої процедури медіації є договір про проведення медіації. Він укладається між сторонами спору та особою (медіатором), яка виступає організатором процедури медіації та проводить її. Якщо охарактеризувати даний вид договору, то в першу чергу слід відмітити, що робота медіатора є діяльністю з надання послуг. Тому, до договору застосовуються вимоги цивільного законодавства про послуги і це додатковий раз підтверджує тісну взаємодію відновного правосуддя та договірного права. Такий договір, з юридичної точки зору буде двостороннім та оплатним. Особливістю даної угоди є також те, що сторонам надана можливість самостійно обирати медіатора або медіаторів для вирішення їх конфлікту [6].

Як бачимо, між відновним правосуддям та договірним правом існують спільні та відмінні риси, що дозволяє стверджувати про їх взаємозв'язок, але різну правову природу, сферу застосування та значення у регулюванні правових та суспільних відносин. Окрім цього, очевидним стає той факт, що договірне право є складовою відновного процесу, оскільки медіація передбачає укладання договору про її проведення. Варто зазначити, що в окремих випадках договірний процес, у разі виникнення конфлікту між його сторонами може породити потребу звернутися до відновного правосуддя.

Договір між сторонами спору про досягнуту ними згоду на проведення медіації та договір про проведення медіації становлять собою самостійні взаємопов'язані документи. На жаль, законопроект України «Про медіацію» не визначає головних положень щодо належного оформлення даних видів домовленостей, що також є, на мій погляд, гальмівним фактором для розвитку відновного правосуддя в Україні. Якщо проаналізувати міжнародне законодавство, то умови укладання таких договорів, що в загальному називаються договором про медіацію, знаходяться на чітко визначеному, стандартизованому рівні. Україна, аби стати повноправним учасником світової спільноти, також повинна вдосконалити законодавство щодо медіації та узаконити право існування на теренах держави такого поняття як відновне правосуддя, адже воно передбачає собою примирення та позитивне вирішення конфлікту, що у теперішній час є дуже важливим фактором для покращення національної правової системи в цілому.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws (дата звернення: 25.03.2019). **2.** Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws (дата звернення: 25.03.2019). **3.** Кульчій Олег Олександрович «Договірне право» (презентація у форматі ppt). **4.** Методичні рекомендації на тему «Медіація – спосіб урегулювання конфліктів». URL: http://just.odessa.gov.ua/files/com_filemanager/users/149/documents/%D0%9C%D0%B5%D0%_B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf (дата звернення: 25.03.2019). **5.** Цивільне право України : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Фатєєвої, В. Л. Яроцького. К. : Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. 2004. 480 с. **6.** Огренчук О. Г. Договори про проведення Медіації. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.30/part_1/37.pdf (дата звернення: 25.03.2019). **7.** Законопроект «Про медіацію» від 03.06.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws (дата звернення: 25.03.2019).